

عوامل موثر شخصیتی و هوش معنوی در تاب آوری همسران جانبازان شیمیایی *Effective personality and spiritual intelligence factors in resiliency of spouses of chemical-hit veterans*

تاریخ پذیرش: ۹۲/۱۰/۱

Bahashti K. MSc[✉], Dalavar A. PhD, Baghari F. PhD

تاریخ دریافت: ۹۲/۷/۵

کوکب بهشتی[✉]، علی دلاور^۱، فریبرز باقری^۲

Abstract

Introduction: The main purpose of this research is to develop a structural model of tolerance (resiliency) among Tehran chemical handicapped of the imposed war veterans based on effective personality and Spiritual Intelligence factors to investigate and study theoretical basis and literature reviews to formulate the conceptual model of research.

Method: The research method is correlation. Statistical population included all veterans spouse chemicals in Tehran. 155 samples were selected based on the Cochran formula.

Results: The results of this research indicate that between psychoneurotic personal characteristics and tolerance, there is a negative relationship and between extravert personality characteristics and tolerance, there is a positive relationship and between responsible personality and tolerance, there is also a positive relationship. The results of this research also indicate that between flexibility personality characteristics and tolerance, there is no meaningful relationship and between pleasant personality and tolerance, there is a meaningful relationship based on Pearson Correlation. Spiritual Intelligence has also a positive and meaningful relationship with tolerance.

Discussion: Physical and mental complications from chemical attacks affect veterans and their spouses, especially the impact on his family life one of the important factors for wife's resilience in coping with difficult situations and distressing is that veterans should be considered.

Key words: Spiritual Intelligence, resiliency, psychoneurotic, extraversion, flexibility

چکیده

مقدمه: هدف اصلی این پژوهش بررسی تاب‌آوری همسران جانبازان شیمیایی تهران بزرگ بر اساس عوامل موثر شخصیتی و هوش معنوی بود. به این منظور پس از مطالعه و بررسی تحقیقات پیشین و مبانی نظری، مدل مفهومی تحقیق طراحی گردید.

روش: روش تحقیق همبستگی و جامعه آماری پژوهش مشتمل بر کلیه همسران جانباز شیمیایی تهران بزرگ است. تعداد نمونه ۱۵۵ نفر بر اساس فرمول‌های کوکران انتخاب شدند.

نتایج: یافته‌ها نشان داد که بین ویژگی شخصیتی روان رنجوری و تاب‌آوری رابطه منفی، بین ویژگی شخصیتی برون‌گرایی و تاب‌آوری رابطه مثبت و بین ویژگی شخصیتی مسئولیت‌پذیری و تاب‌آوری رابطه مثبت وجود دارد. همچنین یافته‌های این پژوهش نشان داد که بین ویژگی شخصیتی انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری رابطه معنا داری وجود نداشته و بین ویژگی شخصیتی دلپذیر بودن و تاب‌آوری رابطه مثبت معنا داری بر اساس همبستگی پیرسون وجود دارد. هوش معنوی نیز با تاب‌آوری رابطه مثبت و معنا داری دارد.

بحث: عوارض ناشی از حملات شیمیایی سلامت جسمی و روانی جانبازان را تحت تاثیر قرار داده و بر زندگی و اطرافیان وی به ویژه همسران آنها تاثیر می‌گذارد. تاب‌آوری یکی از عوامل مهم در سازگاری همسر جانبازان با شرایط سخت و استرس‌زا می‌باشد که باید مورد توجه قرار گیرد.

کلید واژه‌ها: هوش معنوی، تاب‌آوری، روان رنجوری، برون‌گرایی، انعطاف‌پذیری

✉ **Corresponding Author:** Department of psychology, IslamicAzad University, Tehran, Iran
E-mail: K.bahashti@yahoo.com

✉ دانشکده روانشناسی، واحد علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۱- دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۲- دانشگاه علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

مواجه است و همزمان مجبور به ایفای نقش‌های مختلفی می‌باشد از این قاعده مستثنی نیست.

طی مطالعات انجام شده توسط ایتینگرام و استووم (۱۹۷۳) بر روی بازماندگان جنگ در اردوگاه‌های کار اجباری نروژ مشخص شد که آنان (در مقایسه با گروه کنترل) به طور معنا داری آمادگی ابتلا به بیماری را دارند (یمینی نیا، ۱۳۸۰).

زندگی با یک فرد معلول به دلیل ناتوانی‌های ظاهری، می‌تواند عوارض روحی نامطلوبی برای فرد و خانواده او بر جای گذارد. هرچند جانبازان جنگ ما به لحاظ اعتقادات مذهبی، روحیه شهادت طلبی، ارزش بودن جانبازی و احترام جامعه به جانبازان با سایر معلولین جنگی کشورهای دیگر متفاوت می‌باشند، لکن نباید اثرات ناخواسته ناشی از مشکلات جسمی و روانی جانبازان بر روی خانواده، به خصوص همسران آنان را نادیده گرفت (وفایی، ۱۳۸۸). تامین مراقبت از بیمار مزمن توسط اعضاء خانواده منجر به احساس فشار و سختی برای مراقبین شده و خود باعث کاهش کیفیت زندگی آنان می‌گردد (سالس، ۲۰۰۳). وجود بیماری مزمن و جدی در یکی از اعضاء خانواده معمولاً تاثیر عمیقی بر سیستم خانواده، نقش‌ها، عملکرد و کیفیت زندگی اعضاء خانواده دارد (خاقانی زاده، ۱۳۸۵).

هرچند مراقبت از افراد ناتوان یا مبتلا به بیماری‌های مزمن معمولاً با افزایش آسیب‌های جسمی، افسردگی، استرس و اضطراب همراه است، اما در خانواده جانبازان به واسطه آن که نقش محوری عمدتاً بر عهده زنان است تحت فشار بودن این عضو از خانواده که نقش محوری دارد بیش از سایرین سلامتی، رفاه و فضای تربیتی خانواده را متاثر می‌سازد.

همسران جانبازان با شرایط استرس‌زایی چون زندگی با جانباز، ایفای نقش متفاوت، فشار مشکلات مختلف زندگی همچون فشارهای اقتصادی و... درگیر می‌باشند و شخصیت آنان نیز تحت تاثیر این عوامل قرار می‌گیرد.

تحقیقات متعدد همواره در پی آن بوده که بتواند عواملی را کشف کند که در شرایط آسیب زا به

هربرت (۱۹۹۸) معتقد است خانواده به لحاظ قدمت، ابتدایی‌ترین و از نظر گستردگی، جهان شمول‌ترین سازمان یا نهاد اجتماعی است این امر نشان می‌دهد که خانواده واجد ارزش بقایی بسیار مهمی برای فرد و نوع انسان می‌باشد (هادی تبار، ۱۳۹۰).

خانواده مولد نیروی انسانی و معبر سایر نهادهای اجتماعی است به نحوی که بهنجاری و ناهنجاری جامعه درگرو شرایط عمومی خانواده بوده و هیچ یک از آسیب‌های اجتماعی، خارج از تاثیر خانواده بوجود نمی‌آید.

جنگ هشت ساله ایران و عراق (۶۷-۱۳۵۹) پیامدهای اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی بسیاری را در برداشته است. وسیع‌ترین کاربرد حملات شیمیایی پس از جنگ‌های جهانی، در این جنگ روی داده که حاصل آن بر جای گذاشتن بیش از دهه‌هازار مجروح شیمیایی است.

جنگ تحمیلی به عنوان یک عامل فشار زای شدید، محورهای متعدد و اثرات متفاوتی در برداشته و به نظر می‌رسد پس از اتمام جنگ و یا برگشت رزمندگان به خانواده به سبب استرس‌های ناشی از جنگ و آثار مخرب آن بر روح و روان افراد، تاثیرات نامطلوبی بر خانواده به ویژه همسران گذاشته است.

تجارب بالینی زیادی از جمله مشاهدات کافلان و پارکین (۱۹۸۷) نشان داده که خانواده جانبازان خصوصاً همسران آنان از مشکلات روانی رنج می‌برند (هادی تبار، ۱۳۹۰). عوارض ناشی از حملات شیمیایی بر جانبازان، نگرانی‌های بسیاری را برای خانواده به ویژه همسران آنها بوجود آورده و قادر است در مسیر طبیعی سلامت و کیفیت زندگی جانباز و خانواده‌اش اختلال ایجاد نماید.

از آنجا که تعاملات اعضاء خانواده خطی نیست بلکه همچون حلقه‌های زنجیر به هم وابسته بوده و بر یکدیگر تاثیر متقابل دارند (تبریزی، ۱۳۷۶ به نقل از یمینی نیا، ۱۳۸۰) لذا اعضاء خانواده جانباز، به خصوص همسر وی که با عوامل فشار زای ویژه‌ای

مادی قد علم کنند و اهمیت بیشتری یابند (همت، ۱۳۹۲). معنویت یکی از نیازهای درونی انسان است که برخی از صاحب‌نظران آن را متضمن بالاترین زمینه‌های رشد شناختی، عاطفی، اخلاقی و فردی می‌دانند (فارو، ۱۹۸۴). اعتقاد مذهبی و معنویت مهم‌ترین انگیزه رزمندگان برای حضور در جبهه‌های جنگ بوده است. پس از جنگ نیز این باورها و اعتقادات مذهبی و معنوی در زندگی آنان جاری و ساری بوده است.

به نظر می‌رسد اعتقاد به نیرویی برتر، مایه تسلی در شرایط دردناک و تهدیدکننده باشد و تحمل شرایط دردناک را تسهیل بخشد. فلاچ (۱۹۸۸) بر این عقیده است که تاب‌آوری طی یک فرایند شکست و انسجام مجدد به دست می‌آید. انسجام مجدد تاب‌آورانه برای رشد، به انرژی نیاز دارد. به نظر می‌رسد این انرژی یک منبع معنوی و ذاتی دارد؛ به اعتقاد فلاچ نیرویی در درون هر فرد وجود دارد که او را به سوی خود شکوفایی، نوع دوستی، خرد و هماهنگی سوق می‌دهد؛ این نیرو از یک منبع معنوی سرچشمه می‌گیرد (هاشمی، ۱۳۹۰). باورهای معنوی هدف زندگی را برای فرد روشن می‌کنند و مایه آرامش و تسلی وی در شرایط دردناک و تهدیدکننده هستند آنها باعث می‌شوند فرد رویدادهای غیرمنتظره را به عنوان رویدادهای کمتر تهدیدکننده ارزیابی کرده و قادر باشد رویدادهای غیرقابل تغییر را بپذیرد. از این دیدگاه، فرد وقتی با نیروی بزرگتری مرتبط است اهداف و ارزش‌های والاتری می‌یابد و عملکرد بهتری خواهد داشت. معنوی بودن، احساس قدرت و آرامش درونی بیشتر، از پیامدهای معنوی بودن است. در شرایط دشوار، معنویت ممکن است تنها منبع دست یافتن به آرامش یا پذیرش موقعیت باشد (هاشمی، ۱۳۹۰).

احساس هدفمندی و نگرش مذهبی از جمله عوامل حمایتی در تاب‌آوری هستند. یکی از عوامل حمایتی که می‌تواند در افزایش تاب‌آوری و مقاومت در برابر فشارهای روانی، افسردگی و اضطراب فرد رامقاوم کند مذهب، معنویت و هوش معنوی است (حمید، ۱۳۹۱).

کمک انسان آمده و مانع از آسیب دیدگی و اضمحلال وی زیر فشارسنگین مسائل و مشکلات گردد (اکبری زاده، ۱۳۹۰). یکی از این عوامل تاب‌آوری^۱ است. تاب‌آوری ظرفیت روبرو شدن، غلبه کردن و حتی قوی تر شدن بوسیله تجربه مشکلات یا آسیب‌هاست (لاتر، سیتی و بکر، ۲۰۰۰).

در واقع تاب‌آوری سازگاری مثبت در شرایط ناگوار است (والر، ۲۰۰۱). از این رو تاب‌آوری صرفاً مقاومت منفعلانه در برابر آسیب‌ها یا شرایط تهدیدکننده نیست بلکه فرد تاب آور، مشارکت‌کننده فعال^۲ و سازنده محیط بیرونی خود است. تاب‌آوری قابلیت فرد در برقراری تعادل زیستی- روانی معنوی در شرایط مخاطره آمیز می‌باشد (کانر و دیویدسون، ۲۰۰۳).

از آنجا که تاب‌آوری عاملی است که به افراد در مواجهه و سازگاری با شرایط سخت و استرس‌زای زندگی کمک می‌کند و آنها را در برابر اختلالات روانی و مشکلات زندگی محافظت می‌کند (حمید، ۱۳۹۱)؛ لذا این عامل نقش به‌سزایی در سلامت روانی و مقاومت و پایداری همسران جانبازان در مواجهه با مشکلات جسمی و روانی ناشی از زندگی با جانباز دارد.

عوارض ناشی از حملات شیمیایی بر جانبازان (عوارض تنفسی و عصبی) عمدتاً طولانی مدت بوده و به عنوان یک عارضه مزمن در زمان طولانی، سلامت جسمی و روانی جانباز را تحت تاثیر قرار داده و بر زندگی و اطرافیان وی به ویژه همسران آنها تاثیر می‌گذارد. تاب‌آوری یکی از عوامل مهم در سازگاری همسر جانبازان با شرایط سخت و استرس‌زا می‌باشد.

از سوی دیگر در سطح فردی، بررسی‌های اخیر نشان می‌دهد که نگرش معنوی و امید به آینده به عنوان پتانسیل‌های حمایتی برای تاب‌آوری می‌باشند (حمید، ۱۳۹۱). اهمیت معنویت و رشد معنوی در انسان در چند دهه گذشته به صورت روزافزون، توجه متخصصان بهداشت روانی را به خود جلب کرده است. پیشرفت علم روان‌شناسی از یک سو و ماهیت پیچیده و پویای جوامع نوین از سوی دیگر باعث شده که نیازهای معنوی بشر در برابر خواسته‌ها و نیازهای

مقابله‌ای مورد استفاده در رویارویی با تنش، تعیین‌کننده پیامدهای مثبت یا منفی هستند و نوع راهبردهای مقابله‌ای انتخاب شده به صفات شخصیتی افراد بستگی دارد.

در واقع از آنجا که صفات شخصیتی خاص افراد، به کارگیری راهبرد مقابله‌ای متفاوت را ترغیب می‌کند، افراد به صورت متفاوت به تنش پاسخ می‌دهند. در روان‌شناسی دیدگاه‌های نه چندان متعدد اما متفاوتی از شخصیت وجود دارد.

فاندر (۱۹۷۷) شخصیت را الگویی از ویژگی‌های فردی در زمینه تفکر، هیجان و رفتار توأم با مکانیزهای روان‌شناختی آشکار و پنهان تعریف می‌کند (بیر و هلدورسون، ۲۰۰۶).

از نظر هیلگارو شخصیت الگوهای معینی از رفتارها و شیوه تفکر است که نحوه سازگاری فرد با محیط را تعریف می‌کند (کریمی به نقل از گرو ملی، ۱۳۸۰).

افراد با الگوی شخصیتی مختلف به نوعی توانایی و مهارت‌های رفتاری مختص به خود را دارند و مسلماً نیازهای متفاوت داشته و عملکردهای گوناگون نشان می‌دهند. به نظر می‌رسد که ویژگی‌های شخصیتی با تفاوت‌های فردی در ساخت و ابزار هوش معنوی در ارتباط باشد (ودمن، ۲۰۰۱).

برخی یافته‌های دیگر نیز بر نقش قابل ملاحظه ویژگی‌های شخصیتی در هوش معنوی افراد تاکید می‌نماید و این ویژگی‌ها را به عنوان یک عامل پیش‌بینی‌کننده در افزایش هوش معنوی معرفی می‌کنند (نصر اصفهانی، ۱۳۹۱).

عوارض ناشی از جنگ‌های شیمیایی سال‌ها در مجروحین آن باقی می‌ماند. این عوارض علاوه بر آسیب‌های جسمی، آسیب‌های روانی قابل توجهی بر فرد و خانواده وی بر جای می‌گذارد. همسر جانبازان به عنوان محور اصلی در مراقبت از جانبازان و به واسطه نقش‌های چندگانه‌ای که در خانواده ایفا می‌نماید بیش از سایر اعضای خانواده در معرض این آسیب‌ها قرار دارد.

از آنجا که تاب‌آوری می‌تواند به افراد، در مواجهه و سازگاری با شرایط سخت و استرس‌زای زندگی کمک نموده و آنها را در برابر اختلالات روانی و مشکلات

به گفته عبدالله‌زاده (۱۳۸۶) هوش معنوی تمام آن چیزهایی است که به آن معتقدیم و نقش باورها، هنجارها، عقاید و ارزش‌ها را در فعالیت‌هایی که بر عهده می‌گیریم نشان می‌دهد.

هوش معنوی مجموعه‌ای از توانایی‌هایی است که از منابع معنوی نشأت می‌گیرد. ساختارهای معنویت، هوش را وارد ساختار جدید می‌کند هوش معنوی مستلزم توانایی‌هایی است که مواد معنوی را برای پیش‌بینی عملکرد، تطابق و ایجاد محصولات و دستاوردهای ارزشمند به کار می‌گیرد (اموزن، ۱۹۹۹، به نقل از افروز، ۱۳۸۷).

می‌توان گفت هوش معنوی مجموعه‌ای از توانایی‌هایی است که افراد برای به کار بردن، شکل دادن و دربرگرفتن منابع معنوی به ارزش‌ها و کیفیت‌ها به روشی که به عملکرد خوب روزانه و بهزیستی روانی دست یابند (امر و دیر، ۲۰۰۷).

ایکنز، هدرستروم، هاگز، لیف و ساندرز (۱۹۸۸) به نقل از ناصری، (۱۳۸۷) چهار پیش‌فرض را برای هوش معنوی مطرح کرده‌اند که عبارت است از: - مولفه‌ای تحت عنوان بُعد معنوی وجود دارد. - معنویت یک پدیده انسانی است و به صورت قابلیت و ظرفیت در همه مردم وجود دارد. - معنویت مترادف با مذهبی بودن نیست. - معنویت قابل تشریح و اندازه‌گیری است. با استفاده از هوش معنوی می‌توان میل و قابلیت فرد را برای رسیدن به مقصود و ارزش رشد داد. هوش معنوی به فرد اجازه می‌دهد که رویاروی این قابلیت‌ها باشد و برای رسیدن به آن سخت تلاش کند و هوش معنوی به دلیل پیوندش با معنا، ارزش و پرورش تخیل؛ می‌تواند به انسان توان تغییر و تحول بدهد. فردی با هوش معنوی بالا دارای انعطاف، خودآگاهی و ظرفیتی برای روبروشدن با دشواری‌ها و سختی‌ها و فراتر از آن، ظرفیتی برای شهود، نگرش کل نگر به جهان هستی، درجست و جوی پاسخ برای پرسش‌های بنیادی زندگی و نقد سنت‌ها و آداب و رسوم است (صمدی، ۱۳۸۵).

در حوزه تاب‌آوری یکی از مسائل مطرح دیگر، نقش صفات شخصیتی است. بر اساس مدل انتخاب-مقابله افتراقی بلوگر و زوکرمن (۱۹۹۷) راهبردهای

زندگی محافظت کند (حمید، ۱۳۹۱) و از سوی دیگر عوامل شخصیتی و هوش معنوی در تاب آوری موثر است؛ لذا پژوهش حاضر بر آن است که با تبیین یک مدل ساختاری به بررسی این عوامل در تاب آوری همسران جانبازان شیمیایی بپردازد.

روش

این پژوهش از نظر نحوه گرد آوری اطلاعات جزء تحقیقات توصیفی^۳ است. تمرکز اصلی پژوهش توصیفی بر زمان حال است هرچند غالباً رویدادها و آثار گذشته را نیز که به شرایط موجود مربوط می‌شوند، مورد بررسی قرار می‌دهد (سبت، ۱۳۷۱). از آنجا که پژوهش حاضر به دنبال ارتباط بین ویژگی‌های شخصیتی و هوش معنوی با تاب آوری است لذا از نوع تحقیق همبستگی^۴ است. از سوی دیگر چون هدف این پژوهش، یافتن پاسخ به مسئله و چالش اساسی می‌باشد لذا در زمره تحقیقات نتیجه‌گرا دسته بندی شده و از نظر هدف یک پژوهش کاربردی است.

جامعه آماری^۵ پژوهش حاضر مشتمل بر کلیه همسران جانباز شیمیایی تهران بزرگ است که تعداد آنان برابر اعلام بنیاد شهید و امور ایثارگران تهران ۲۸۰۰ نفر می‌باشند. نمونه گیری در هر تحقیق اقدام بسیار مهم و دقیق است زیرا یافته‌ها و نتایج آن باید برای جمعیت اصلی نیز قابل تعمیم باشد. یکی از روش‌های مناسب برای تعیین حجم نمونه، محاسبه با فرمول‌های کوکران^۶ است (نویخت، ۱۳۹۲). با استفاده از فرمول کوکران تعداد آزمودنی‌ها $n = 155$ در نظر گرفته شد.

شیوه انتخاب نمونه به این گونه بود که پرسشنامه‌ها بین مناطق بنیاد شهید تهران بزرگ (۱۳ منطقه) به نسبت تعداد جانبازان شیمیایی ساکن در محدوده هر منطقه توزیع گردید. این پرسشنامه‌ها به همسران جانبازان شیمیایی که برای پیگیری امور خود به مناطق مراجعه می‌کردند داده شد تا در همان مکان تکمیل نمایند. تعداد ۱۶۸ پرسشنامه توزیع و پس از جمع آوری، ۱۳ پرسشنامه به علت ناقص بودن از محاسبه خارج و ۱۵۵ پرسشنامه در محاسبه منظور گردید.

روش جمع آوری داده‌ها در این پژوهش، به صورت میدانی^۷ است. ابزارهای مورد استفاده عبارتند از: **مقیاس تاب آوری کونور و دیوید سون (CD-RTSC)**^۸: این پرسشنامه را کانر و دیویدسون (۲۰۰۳) با مرور منابع پژوهشی ۱۹۹۱-۱۹۷۹ حوزه تاب آوری تهیه کردند. بررسی ویژگی‌های روان سنجی این مقیاس در ۶ گروه، جمعیت عمومی، مراجعه کنندگان به بخش مراقبت‌های اولیه، بیماران سرپایی روان پزشکی، بیماران با مشکل اضطراب فراگیر، و دو گروه از بیماران استرس پس از سانحه انجام شده است.

این مقیاس دارای ۲۵ سوال است که جهت اندازه‌گیری قدرت مقابله با فشار و تهدید تهیه شده است. برای هر سوال طیف درجه بندی پنج گزینه‌ای لیکرت (از کاملاً نادرست تا همیشه درست در نظر گرفته شده است که از صفر (برای کاملاً نادرست) تا چهار (همیشه درست) نمره گذاری می‌شود.

پرسشنامه شخصیتی پنج عامل نئو (NEOPI-R) (فرم کوتاه)^۹: این پرسشنامه توسط کاستا و مک کری (۱۹۸۵) ارائه شده و یک ابزار شخصیت سنج با طیف لیکرت است که شامل پنج خرده مقیاس روان نژندی، برونگرایی، باز بودن در برابر تجارت، سازگاری، با وجدان بودن می‌باشد. هر یک از این پنج مقیاس دربرگیرنده ۱۲ سوال است که به صورت پنج درجه ای (کاملاً مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم، و کاملاً موافقم) و نمره‌گذاری آن به صورت ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ است.

پرسشنامه خودسنجی هوش معنوی (SISIR)^{۱۰}: پرسشنامه خودسنجی هوش معنوی در سال ۲۰۰۸ توسط کینگ به منظور سنجش توانایی‌های ذهنی هوش معنوی ساخته شده است. کینگ بر اساس نظریه خود، پرسشنامه خودسنجی هوش معنوی را تهیه کرد. این پرسشنامه توانایی‌های مربوط به هوش معنوی را در چهار بعد اصلی ارزیابی می‌کند که شامل: تفکر انتقادی وجودی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی، بسط حالت هوشیاری است. آزمودنی باید در مقیاس ۵ درجه ای لیکرت میزان موافقت یا مخالفت خود با هر یک از عبارات پرسشنامه را مشخص کند. ضریب آلفای کرونباخ کل این آزمون را ۰/۹۲ گزارش کرده اند.

یافته ها

همسر ۹/۷ درصد پاسخگویان نیز کمتر از ۲۰ سال بوده است. ۱۷/۴ درصد پاسخگویان نیز مدت جانبازی همسر خود را گزارش نداده اند. بیشترین درصد پاسخگویان (۳۸/۱ درصد) دارای ۳ فرزند و ۳۴/۲ درصد از آنها نیز دارای ۲ فرزند بودند. ۳۳/۵ درصد از پاسخگویان با ایشارگر دیگری به غیر از همسرشان نسبت دارند؛ در حالی که ۳۴/۸ درصد آنها ابراز داشته اند که بجز همسرشان با ایشارگر دیگری نسبت ندارند. ۳۱/۶ درصد نیز به سوال ذکر شده پاسخ نداده اند.

یافته های توصیفی نشان داد بیشترین درصد پاسخگویان دارای تحصیلات دیپلم (۳۹/۴ درصد) و کمترین آنها دارای تحصیلات کارشناسی ارشد (۲/۶ درصد) می باشند. بیشترین درصد پاسخگویان (۳۴/۲ درصد) در دامنه سنی ۴۱ تا ۴۵ سالگی و ۲۹ درصد نیز در دامنه سنی ۴۶ تا ۵۰ سالگی هستند. مدت جانبازی همسر ۴۱/۳ درصد از پاسخگویان ۲۵ تا ۳۰ سال بود. مدت جانبازی همسر ۱۷/۴ درصد از آنها ۲۱ تا ۲۵ سال، مدت جانبازی همسر ۱۴/۲ درصد از آنها بالاتر از ۳۰ سال و مدت جانبازی

جدول ۱- یافته های توصیفی (میانگین و انحراف معیار) مربوط به متغیرهای تحقیق

متغیرها	میانگین	انحراف معیار
روان رنجوری	۲۱/۶۶	۷/۰۸۷
برون گرایی	۲۵/۶۱	۶/۶۹۴
انعطاف پذیری	۲۳/۶۱	۴/۶۵۸
دلپذیر بودن	۳۱/۹	۵/۸۸۲
با وجدان بودن (مسئولیت پذیری)	۳۲/۸۱	۵/۴۶۴
تفکر انتقادی وجودی	۱۷/۰۳	۴/۶۷
تولید معنای شخصی	۱۲/۴۸	۳/۵۶۸
آگاهی متعالی	۱۵/۴۷	۴/۵۵۷
بسط حالت هوشیاری	۱۰/۲۱	۴/۱۷۱
تاب آوری	۶۰/۴۶	۱۶/۶۳

پیش از استفاده از تحلیل رگرسیون در ابتدا وجود داده های پرت با استفاده از نمودار مستطیلی (باکس پلات)^{۱۱} مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد هیچ گونه داده پرتی وجود ندارد. در گام بعد به منظور بررسی خطی بودن رابطه متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج نشان داد که رابطه بین همه متغیرهای پیش بین بجز متغیر انعطاف پذیری با متغیر ملاک (تاب آوری) خطی است. همچنین نتایج آزمون کولموگروف- اسمیرنوف نیز نشان داد که توزیع داده ها نرمال است. به منظور بررسی استقلال خطاها از آماره دوربین واتسون

در جدول شماره ۱ یافته های توصیفی شامل میانگین و انحراف معیار مربوط به مولفه های شخصیتی، مولفه های هوش معنوی و متغیر تاب آوری ارائه شده است. از بین مولفه های شخصیتی، بالاترین نمره در مولفه با وجدان بودن یا مسئولیت پذیری با میانگین ۳۲/۸۱ و کمترین میانگین مربوط به مولفه روان رنجوری با میانگین ۲۱/۶۶ می باشد. میانگین مولفه های هوش معنوی به علت یکسان نبودن تعداد سوال ها قابل مقایسه نمی باشد. میانگین تاب آوری پاسخگویان نیز ۶۰/۴۶ است.

استفاده شد. نتایج نشان داد مفروضه استقلال برقرار است (DW=۲/۱۶). مفروضه همخطی چندگانه^{۱۲} از طریق آماره تلرانس و همچنین تورم واریانس (VIF) بررسی شد. نتایج نشان داد که کمینه تلرانس برابر با ۰/۵۲ و بیشینه مقدار تورم واریانس برابر ۱/۹۱ است که نشان می دهد همخطی چندگانه بین متغیرهای مستقل وجود ندارد. با توجه به برقرار بودن مفروضه‌ها از تحلیل رگرسیون استفاده شد.

جدول ۲- نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه خطی بین متغیرهای پیش بین و ملاک

متغیرهای پیش بین	متغیر ملاک (تاب آوری)	سطح معنا داری
روان رنجوری	۰/۵۲۱**	۰/۰۰۰۵
برون گرایی	۰/۶۰۲**	۰/۰۰۰۵
انعطاف پذیری	۰/۱۱۳	۰/۱۶۳
دلپذیر بودن	۰/۳۷۲**	۰/۰۰۰۵
با وجدان بودن	۰/۴۲۶**	۰/۰۰۰۵
تفکر انتقادی وجودی	۰/۴۵۵**	۰/۰۰۰۵
تولید معنای شخصی	۰/۵۰۰**	۰/۰۰۰۵
آگاهی متعالی	۰/۴۰۸**	۰/۰۰۰۵
بسط هوشیاری	۰/۴۰۸**	۰/۰۰۰۵

نتایج نشان می دهد که همه همبستگی های محاسبه شده بین متغیرهای پیش بین و ملاک بجز متغیر انعطاف پذیری در سطح $p \leq ۰/۰۰۱$ معنا دار است.

جدول ۳- نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای بررسی مفروضه نرمال بودن داده ها

متغیرها	مقدار آمار Z آزمون کولموگروف اسمیرنوف	سطح معنا داری
روان رنجوری	۱/۰۴۹	۰/۲۲۱
برون گرایی	۰/۹۸۶	۰/۲۸۵
انعطاف پذیری	۱/۰۶۷	۰/۲۰۵
دلپذیر بودن	۱/۰۴۷	۰/۲۲۳
با وجدان بودن	۱/۳۴۱	۰/۰۵۵
تفکر انتقادی وجودی	۰/۷۷۶	۰/۵۸۳
تولید معنای شخصی	۰/۴۶۱	۰/۲۲۳
آگاهی متعالی	۱/۰۵۳	۰/۲۱۷
بسط هوشیاری	۱/۰۷۴	۰/۱۹۹
تاب آوری	۰/۸۱۶	۰/۵۱۸

نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنوف برای بررسی مفروضه نرمال بودن داده ها نشان می دهد که توزیع همه متغیرها نرمال است.

جدول ۴- خلاصه مدل رگرسیون و آماره های تحلیل واریانس

مدل	متغیرها	منابع	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	F	p<	R	مجذورات R
۱	برون گرایی	خطا	۲۶۴۴۸/۸۹۶	۱۵۰	۱۷۶/۳۲۶	۸۸/۵۷۸	۰/۰۰۰۵	۰/۶۰۹	۰/۳۷۱
	کل		۴۲۰۶۷/۵۵۳	۱۵۱					
	رگرسیون		۱۵۶۱۸/۶۵۷	۱					
۲	برون گرایی، تفکر انتقادی وجودی	خطا	۲۳۸۶۴/۵۸۸	۱۴۹	۱۶۰/۱۶۵	۵۶/۸۲۶	۰/۰۰۰۵	۰/۶۵۸	۰/۴۳۳
	کل		۴۲۰۶۷/۵۵۳	۱۵۱					
	رگرسیون		۱۸۲۰۲/۹۶۵	۲					
۳	برون گرایی، تفکر انتقادی وجودی، با وجدان بودن	خطا	۲۲۵۵۶/۹۹۶	۱۴۸	۱۵۲/۴۱۲	۶۵۰۳/۵۱۹	۰/۰۰۰۵	۰/۶۸۱	۰/۴۶۴
	کل		۴۲۰۶۷/۵۵۳	۱۵۱					
	رگرسیون		۱۹۵۱۰/۵۵۷	۳					
۴	برون گرایی، تفکر انتقادی وجودی، با وجدان بودن، روان رنجوری	خطا	۲۱۴۸۲/۸۳۴	۱۴۷	۱۴۶/۱۴۲	۵۱۴۶/۱۸۰	۳۵/۲۱۴	۰/۷۰۰	۰/۴۸۹
	کل		۴۲۰۶۷/۵۵۳	۱۵۱					
	رگرسیون		۲۰۵۸۴/۷۱۸	۴					

مقدار واریانس تبیین شده به ۴۹ درصد افزایش یافته است. بنابراین مجموعاً ۴۹ درصد از واریانس تاب آوری توسط متغیرهای برون گرایی، تفکر انتقادی وجودی، با وجدان بودن و روان رنجوری تبیین شده است. در جدول ۵ ضرایب استاندارد و غیر استاندارد رگرسیون ارائه شده است.

نتایج جدول شماره ۴ نشان می دهد که در مدل اول، متغیر برون گرایی وارد تحلیل شده و ۳۷ درصد از واریانس تاب آوری را تبیین نموده است. در گام دوم با اضافه شدن متغیر تفکر انتقادی وجودی، میزان واریانس تبیین شده از ۳۷ درصد به ۴۳ درصد افزایش یافته است. در گام نهایی با اضافه شدن متغیرهای با وجدان بودن و روان رنجوری به مدل،

جدول ۵- ضرایب استاندارد و غیر استاندارد مدل نهایی رگرسیون برای پیش بینی عملکرد تحصیلی از طریق متغیرهای مستقل

متغیرها	B	خطای B	Beta	t	p
ثابت	۱۷/۳۶۴	۹/۶۶۹		۱/۷۹۶	۰/۰۷۵
برون گرایی	۰/۷۷۹	۰/۲۰۲	۰/۳۱۵	۳/۸۶۳	۰/۰۰۰
تفکر انتقادی وجودی	۰/۸۶۸	۰/۲۲۸	۰/۲۴۳	۳/۸۱۲	۰/۰۰۰
با وجدان بودن	۰/۵۷۶	۰/۱۹۸	۰/۱۸۹	۲/۹۱۲	۰/۰۰۴
روان رنجوری	-۰/۴۸۰	۰/۱۷۷	-۰/۲۰۵	-۲/۷۱۱	۰/۰۰۸

اساس متغیرهای مستقل ارائه شده است. همان گونه که مشاهده می شود ضرایب بتا برای متغیرهای

در این جدول ضرایب غیر استاندارد b و همچنین ضرایب استاندارد بتا برای پیش بینی تاب آوری بر

۰/۵۲ و بیشینه مقدار تورم واریانس برابر ۱/۹۱ است که نشان می دهد هم خطی چندگانه بین متغیرهای مستقل وجود ندارد. با توجه به برقرار بودن مفروضه‌ها از تحلیل رگرسیون استفاده شد. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که در مدل اول، متغیر برون گرایی وارد تحلیل شده و ۳۷ درصد از واریانس تاب آوری را تبیین نموده است. در گام دوم با اضافه شدن متغیر تفکر انتقادی وجودی، میزان واریانس تبیین شده از ۳۷ درصد به ۴۳ درصد افزایش یافته است. در گام نهایی با اضافه شدن متغیر های با وجدان بودن و روان رنجوری به مدل، مقدار واریانس تبیین شده به ۴۹ درصد افزایش یافته است. بنابراین مجموعاً ۴۹ درصد از واریانس تاب آوری توسط متغیرهای برون گرایی، تفکر انتقادی وجودی، با وجدان بودن و روان رنجوری تبیین شده است. ضرایب بتا برای متغیر های مستقل نیز نشان داد که متغیر برون گرایی، تفکر انتقادی وجودی و با وجدان بودن دارای ضرایب بتای مثبت می باشند که نشان می دهد با افزایش برون گرایی، تفکر انتقادی وجودی و با وجدان بودن، میزان تاب آوری افزایش پیدا می کند. در حالی که ضریب بتا برای متغیر روان رنجوری منفی است که نشان می دهد بین روان رنجوی و تاب آوری رابطه معکوس وجود دارد، بدین معنی که با افزایش روان رنجوری، میزان تاب آوری کاهش پیدا می کند. ضرایب بتا بیانگر این است که متغیر برون گرایی با ضریب بتا ۰/۳۱۷ بیشترین تاثیر را در افزایش میزان تاب آوری داشته است.

نتایج این پژوهش نشان داد که بین ویژگی شخصیتی روان رنجوری و تاب آوری رابطه منفی وجود دارد که با یافته های کلیمر^{۱۳}، کاون^{۱۴} و وایمن^{۱۵} (۲۰۰۰)، بشارت (۱۳۸۶)، عابدی و سرخی (۱۳۸۹)، ایدی و همکاران (۱۳۹۰)، زارع و همکاران (۱۳۹۱)، نصر اصفهانی و اعتمادی (۱۳۹۱) و شفیع زاده (۱۳۹۱) همخوان است.

همچنین بین ویژگی شخصیتی برون گرایی و تاب آوری رابطه مثبت وجود دارد که با یافته های لنگوا^{۱۶} (۲۰۰۲) و همینسوور^{۱۷} (۲۰۰۳)، بشارت (۱۳۸۶)، عابدی و سرخی (۱۳۸۹)، ایدی و همکاران (۱۳۹۰)،

برون گرایی، تفکر انتقادی وجودی و با وجدان بودن مثبت است که نشان می دهد با افزایش برون گرایی، تفکر انتقادی وجودی و با وجدان بودن، میزان تاب آوری افزایش پیدا می کند. در حالی که ضریب بتا برای متغیر روان رنجوی منفی است که نشان می دهد بین روان رنجوی و تاب آوری رابطه معکوس وجود دارد؛ بدین معنی که با افزایش روان رنجوری، میزان تاب آوری کاهش پیدا می کند. ضرایب بتا بیانگر این است که متغیر برون گرایی با ضریب بتا ۰/۳۱۷ بیشترین تاثیر را در افزایش میزان تاب آوری داشته است.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر به منظور تعیین رابطه بین ویژگی های شخصیتی (روان رنجوری، برون گرایی، انعطاف پذیری، با وجدان بودن، دلپذیر بودن) و مولفه های هوش معنوی (تفکر انتقادی وجودی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی، بسط هوشیاری) با تاب آوری در همسران جانبازان شیمیایی انجام شد. به منظور پاسخ به فرضیه های پژوهش از روش رگرسیون گام به گام استفاده شد. نتایج نشان داد که رابطه بین همه متغیرهای پیش بین بجز متغیر انعطاف پذیری با متغیر ملاک (تاب آوری) خطی است. به عبارت دیگر بین روان رنجوری و تاب آوری همبستگی منفی معنا دار (۰/۵۲۱-) و بین سایر متغیرها با تاب آوری رابطه مثبت معنا داری وجود داشت به نحوی که میزان همبستگی بین برون گرایی، دلپذیر بودن، با وجدان بودن، تفکر انتقادی وجودی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی و بسط هوشیاری با تاب آوری به ترتیب ۰/۴۵۵، ۰/۴۲۶، ۰/۶۰۲، ۰/۳۷۲، ۰/۴۰۸ و ۰/۴۰۸ بود.

همچنین نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف نیز نشان داد که توزیع داده ها نرمال است. به منظور بررسی استقلال خطاها از آماره دوربین واتسون استفاده شد. نتایج نشان داد مفروضه استقلال برقرار است ($DW=2/16$). مفروضه همخطی چندگانه از طریق آماره تلرانس و همچنین تورم واریانس (VIF) بررسی شد. نتایج نشان داد که کمینه تلرانس برابر با

عوامل این عامل رابطه معنا داری نداشت). نتایج پژوهش ایدی و همکاران (۱۳۹۰) و نصر اصفهانی و اعتمادی (۱۳۹۱) نیز بیانگر رابطه مثبت ویژگی شخصیتی دلپذیر بودن و تاب آوری بود. درحالی که در پژوهش زارع و همکاران (۱۳۹۱) بین ویژگی شخصیتی دلپذیر بودن و تاب آوری رابطه معنا داری وجود نداشت.

در نهایت نتایج این پژوهش نشان داد هوش معنوی با تاب آوری رابطه مثبت و معنا داری دارد که با نتایج پژوهش‌های کارسون (۱۹۹۰) و هاسر (۱۹۹۹)، رابرتسون (۲۰۰۸)، تورافلو، جمالی و میر غفوری (۱۳۸۶)، مولوی (۱۳۸۸)، لادن و جوکار (۱۳۹۰)، حمید و همکاران (۱۳۹۱) همسو می‌باشد. در این خصوص لادن و جوکار (۱۳۹۰) دریافتند باورهای معنوی هدف زندگی را برای فرد روشن می‌کند و مایه تسلی در شرایط دردناک و تهدید کننده هستند آنها باعث می‌شوند فرد رویدادهای غیر منتظره را به عنوان رویدادهایی کمتر تهدید کننده ارزیابی کرده و قادر است رویدادهای غیر قابل تغییر را بپذیرد. از این دیدگاه، فرد زمانی که با نیروی بزرگتری در ارتباط است و اهداف و ارزش والاتری را دارد دارای عملکرد بهتری است. یکی دیگر از پیامدهای معنوی بودن احساس قدرت و آرامش درونی است. در شرایط دشوار، معنویت ممکن است تنها منبع دست یافتن به آرامش با پذیرش موقعیت باشد. علاوه بر آن ناکاشیما و کاندار (۲۰۰۵) در تحقیقی عنوان نمودند که یکی از عوامل تاثیرگذار در تاب آوری افراد، معنویت و ساختن یک روایت معنا دار از زندگی و مرگ (معنا سازی شخصی) است. اسمیت و همکاران (۲۰۰۹) نیز عنوان کرده‌اند که داشتن معنا و هدف در زندگی برای سازگاری با شرایط دشوار و استرس‌زای زندگی ضروری است (کشاورزی و یوسفی، ۱۳۹۱). پن و همکاران (۲۰۰۸) عنوان داشته‌اند معنا و هدف در زندگی یکی از عوامل محافظتی شناخته شده در تاب آوری افراد است. به عبارت دیگر افرادی که قادر به شناسایی نظم، انسجام و هدف در زندگی خود هستند و همچنین توانایی پی‌گیری اهداف خود را دارند، تاب آوری بیشتری در

زارع و همکاران (۱۳۹۱)، نصر اصفهانی و اعتمادی (۱۳۹۱) و شفیع‌زاده (۱۳۹۱) همخوان است. با توجه به این که افراد برون‌گرا به تجربه هیجان‌های مثبت گرایش دارند، به آسانی به افراد دیگر دل بستگی پیدا می‌کنند و به دنبال تعاملات اجتماعی هستند و هر دو عامل هیجان‌های مثبت و حمایت اجتماعی به طور مثبت با تاب آوری ارتباط دارد (بشارت، ۱۳۸۶) این یافته منطقی و قابل توجیه است. علاوه بر این هیجان‌های مثبت، تلاش‌های فعالانه را برای رویارویی با تنش‌ها افزایش می‌دهد و می‌تواند این اعتقاد که تلاش‌ها موفقیت‌آمیز هستند را ارتقاء بخشد. همچنین سطوح بالای برون‌گرایی در رویارویی با مصیبت‌ها سازگارانه است زیرا افراد برون‌گرا به احتمال بیشتری حمایت دیگران را جست‌وجو می‌کنند و در این امر موفق هستند.

بین ویژگی شخصیتی مسئولیت‌پذیری و تاب آوری رابطه مثبت وجود دارد که با یافته‌های پانلی^{۱۸}، توماکا^{۱۹} و ویب^{۲۰} (۲۰۰۳)، ایدی و همکاران (۱۳۹۰)، زارع و همکاران (۱۳۹۱)، نصر اصفهانی و اعتمادی (۱۳۹۱) و شفیع‌زاده (۱۳۹۱) همخوان است. افراد با وجدان از خود کارآمدی قوی برخوردارند و بیشتر احتمال دارد که یک رویکرد حل مسئله فعال را برای غلبه بر تنش در پیش گیرند. از آنجا که مقابله مسئله مدار به عنوان یک متغیر میانجی تاثیر مثبتی بر تاب آوری دارد و مقابله هیجان مدار بر تاب آوری اثر منفی می‌گذارد افراد با روان رنجور خوبی بالا که از مقابله‌های هیجان مدار استفاده می‌کنند نسبت به افراد برون‌گرا و وجدان‌گرا که از مقابله مسئله‌مدار استفاده می‌کنند، تاب آوری کمتری نشان می‌دهند.

همچنین بین ویژگی شخصیتی انعطاف‌پذیری و تاب آوری رابطه معنا داری وجود ندارد که با یافته‌های ایدی و همکاران (۱۳۹۰)، زارع و همکاران (۱۳۹۱) و نصر اصفهانی و اعتمادی (۱۳۹۱) همخوانی دارد.

بین ویژگی شخصیتی دلپذیر بودن و تاب آوری رابطه مثبت معنی داری بر اساس همبستگی پیرسون وجود دارد (البته در تحلیل رگرسیون و در کنار سایر

رفتاری، ترجمه حسن پاشا شریفی، نرگس طالقانی، تهران: انتشارات رشد.

۳- بشارت، محمدعلی (۱۳۸۶) تاب آوری، آسیب پذیری و سلامت روانی، مجله علوم روان شناختی، شماره ۲۴۰.

۴- بشارت، محمدعلی (۱۳۸۶)، ویژگی‌های روان سنجی فرم فارسی مقیاس تاب آوری، گزارش پژوهشی، دانشگاه تهران.

۵- پرنده، اکرم، سیرتی نیر، مسعود، خاقانی زاده، مرتضی، کریمی زجاجی، علی اکبر (۱۳۸۵) تاثیر آموزش حل تعارض بر کیفیت زندگی همسران جانباز مبتلا به PTSD نشریه طب نظامی، سال هشتم، شماره یک.

۶- حمید، نجمه، کیخسروانی، مولود، بامامیری، محمد، دهقانی، مصطفی (۱۳۹۱) بررسی رابطه سلامت روان و هوش معنوی با تاب آوری در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، فصلنامه علمی- پژوهشی جنتاشاپیر، دوره سوم شماره ۲.

۷- خاکی، غلامرضا (۱۳۹۱)، روش تحقیق در مدیریت، تهران: انتشارات فوژان.

۸- شاکری نیا، الف، محمدپور، م (۱۳۸۹)، رابطه تنش شغلی و تاب آوری با فرسودگی شغلی در پرستاران زن. فصلنامه علمی- پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، سال چهاردهم، شماره ۲.

۹- شفیق زاده، رقیه (۱۳۹۱)، رابطه تاب آوری با پنج عامل بزرگ شخصیت، مجله دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی، سال ۱۳ - شماره ۳.

۱۰- دلآور، علی (۱۳۸۵)، مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران: انتشارات رشد.

۱۱- زارع، حسین. پدram، احمد. شیروانیان، الهه (۱۳۹۱) پیش بینی هوش معنوی دانشجویان از روی صفات شخصیتی آنها، نشریه تحقیقات علوم رفتاری، دوره دهم، شماره یک.

۱۲- صمدی، پروین (۱۳۸۵)، هوش معنوی، نشریه اندیشه‌نویین تربیتی، دوره دوم شماره ۳ و ۴.

۱۳- عبدالله زاده، حسن (۱۳۸۶)، ساخت مقیاس هوش معنوی در دانشجویان دانشگاه پیام نور.

۱۴- کشاورزی، سمیه، یوسفی، فریده (۱۳۹۱) رابطه بین هوش عاطفی، هوش معنوی و تاب آوری، مجله روان شناسی ۶۳، سال ۱۶، شماره ۳.

۱۵- گروسی فرشی، میرتقی، مهریار، ا.ه قاضی طباطبایی، م (۱۳۸۰) کاربرد آزمون جدید شخصیتی نشو و بررسی تحلیل ویژگی‌ها و ساختار عاملی آن در بین دانشجویان دانشگاه‌های ایران، فصلنامه علمی- پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء، شماره ۱۱.

۱۶- گروسی فرشی، میرتقی. (۱۳۸۰) رویکردهای نوین در ارزیابی شخصیت، تبریز، انتشارات جامعه پژوه.

۱۷- محمدی، مسعود (۱۳۸۴)، بررسی عوامل موثر بر تاب آوری در افراد در معرض خطر، سوء مصرف مواد، رساله دکترا، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی تهران.

۱۸- نادری، عزت اله سیف نراقی، مریم (۱۳۷۸) روش‌های تحقیق و چگونگی آن در علوم انسانی. دفتر تحقیقات و انتشارات بدر، چاپ سیزدهم.

۱۹- نصر اصفهانی، نرگس، اعتمادی، احمد (۱۳۹۱) رابطه

شرایط دشوار زندگی از خود نشان می‌دهند. علاوه بر آن برخی تحقیقات انجام شده نشان می‌دهند که خوش‌بینی، یافتن معنا در تجارب منفی، دیدن تجارب منفی از دیدگاهی مثبت، نگاه کردن به آنها به عنوان تجارب ضروری زندگی، اعتقاد به وجود یک منبع، باور به وجود یک قدرت برتر و باور به اینکه شخص توانایی حل مسئله را دارد با تاب آوری و سازگاری با ضربه روانی همبستگی بالایی دارد (کالیل^{۲۱}، ۲۰۰۳). در این پژوهش می‌توان پیشنهادات زیر را مطرح نمود:

- علاوه بر همسران جانبازان شیمیایی مستقر در شهر تهران، این پژوهش در بین همسران جانبازان سایر شهرستان‌ها و همچنین سایر بیماران جهت تعیین قابلیت تعمیم نتایج و یا محدودیت در آن اجراء شود.

- این پژوهش با روش آزمایشی جهت تعیین رابطه علت و معلولی بین متغیرهای تحقیق انجام شود.

پی‌نوشت‌ها

- 1- Resilience
- 2- active participant
- 3- Descriptive Research .
- 4- Correlation Research .
- 5- Data Community .
- 6- Cochran .
- 7- Field .
- 8- CONNOR-Davidson Resilience Scale .
- 9- NEO Personality Inventory Revised .
- 10- spiritual Intelligence Self Report Scale
- 11- Boxplot
- 12- multiCollinearity
- 13- Climer
- 14- Coween
- 15- wyman
- 16- Lengua
- 17- Hemenover
- 18- Panly
- 19- Tomaka
- 20- weibe
- 21- Kalil

منابع

- ۱- اکبری زاده، فاطمه، باقری، فریبرز، حاتمی، حمیدرضا، حاجیوندی، عبدالله (۱۳۹۰)، ارتباط بین هوش معنوی، سخت‌رویی و سلامت عمومی در بین پرستاران، دو ماهنامه علمی- پژوهشی بهبود، سال ۱۵، شماره ۶.
- ۲- بست، جان (۱۳۷۲) روش تحقیق در علوم تربیتی و

26- Amram, Y & Dryes, C (2007). The Development and Integrated Spiritual Intelligence scale (ISIS). Palo Alto, CA: Institute of transpersonal psychology.

27- Costa, P. T & McCrae, R. R. R. (1995). Domains and facets: Hierarchical personality assessment using the Revised NEO Personality Inventory. *Journal of Personality Assessment*, 64, 21-50

28- Diener, E, Lucas, R, Schmmack, U, & Heuiwell, J, (2009) well-being for public policy. New York: oxford university press.

29- King, D.B. (2008). Rethinking claims of spiritual intelligence: A definition, model, and measure A dissertation Presented in partial fulfillment of the requirements for the degree of master of science, Peterborough, ontasio, Canada.

30- Luthar, s. s., Cicchetti, D, & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A Critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development* , 71, 543- 562

31- Pan, J.y, Wong, D.F. K, Chan, c.l.w, & jobber, L. (2008) Meaning of life as a protective factor of positive affect in acculturation: A resilience framework and a cross- cultural compassion *International journal of intercultural Relations*, 32, 505-514

32- Salese. Family burden and quality of life. *Rural life Res* 2003, 12 suppl 1:33-41

ویژگی‌های شخصیتی با هوش معنوی و کیفیت زندگی در دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی (ره) مجله تخصصی پژوهش و سلامت مرکز تحقیقات توسعه اجتماعی و ارتقاء سلامت گناباد، دوره ۲ شماره دو .

۲۰- نوبخت، محمدباقر (۱۳۹۲) روش تحقیق پیشرفت. تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.

۲۱- وفایی، طیبه، خسروی، صدرا (۱۳۸۸)، مقایسه وضعیت سلامت روانی همسران جانبازان و همسران افراد عادی - مجله علمی - پژوهشی، طب جانباز، سال اول، شماره چهارم.

۲۲- هاشمی، لادن، جوکار، بهرام، (۱۳۹۰)، نشریه دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی، بررسی رابطه بین تعالی معنوی و تاب آوری در دانشجویان.

۲۳- هادی تبار، حمیده، نوابی نژاد، شکوه، احقر، قدسی (۱۳۹۰)، بررسی تاثیر آموزش مولفه‌های معنوی بر کیفیت زندگی همسران جانبازان شاغل به تحصیل در مدارس بزرگسالان شهر تهران در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ مجله علمی ، پژوهشی طب جانباز، سال چهارم، شماره ۱۴ .

۲۴- همت، زهرا (۱۳۹۲) ، مقایسه هوش معنوی و شادکامی در سه گروه افراد نابینا، کم بینا و عادی، پایان نامه کارشناسی ارشد- دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.

۲۵- یمینی نیا، نسرین (۱۳۸۰)، بررسی صفات شخصیتی همسران جانبازان قطع نخاع و اعصاب و روان و همسران افراد بدون آسیب ، پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه تربیت معلم.